Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA MACEJA ŠPUNARA [*MACIEJ SZPUNAR*]
SECINĀJUMI,
sniegti 2024. gada 14. martā [1]

Lieta C-86/23

E.N.I.,
Y.K.I.
pret
HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG

(*Varhoven kasatsionen sad* (Augstākā kasācijas tiesa, Bulgārija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Tiesu iestāžu sadarbība civillietās – Tiesību akti, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām – Regula (EK) Nr. 864/2007 – Prevalējošas imperatīvas normas – Transportlīdzekļa īpašnieka civiltiesiskās atbildības apdrošināšana – Ceļu satiksmes negadījums – Mirušā ģimenes locekļiem atzītās tiesības uz atlīdzību – Taisnīguma princips attiecībā uz morālā kaitējuma atlīdzināšanu – Vērtējuma kritēriji

I. Ievads

1. Šajā *Varhoven kasatsionen sad* (Augstākā kasācijas tiesa, Bulgārija) lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu ir uzdots jautājums par to, kādi tiesību akti ir piemērojami prasībai par zaudējumu atlīdzību, ko privātpersonas, Bulgārijas valstspiederīgie, saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligāto apdrošināšanu ir cēluši pret apdrošināšanas sabiedrību par morālo kaitējumu, kas nodarīts saistībā ar viņu meitas nāvi ceļu satiksmes negadījumā Vācijā.

2. Šis jautājums ir saistīts ar klasisko "prevalējošo imperatīvo normu" problēmu, un tas ir divkārt interesants no Savienības starptautisko privāttiesību attīstības viedokļa. Tas dod Tiesai iespēju, pirmkārt, precizēt aprises jēdzienam "prevalējošas imperatīvas normas" Regulas (EK) Nr. 864/2007 [2] 16. panta izpratnē un, otrkārt, noteikt kritērijus, kas ļauj tiesību normas, ar kurām tiek aizsargātas individuālās tiesības un brīvības, kvalificēt kā "prevalējošas imperatīvas normas" šī panta izpratnē, jo pašlaik par šo pēdējo aspektu mūsdienās notiek intensīvas doktrināras debates.

[1] Oriģinālvaloda – franču.

[2] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (2007. gada 11. jūlijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām ("Roma II") (OV 2007, L 199, 40. lpp.; turpmāk tekstā – "Romas II regula").

II. Atbilstošās tiesību normas

A. Savienības tiesības

1. Romas II regula

3. Romas II regulas 4. panta "Vispārējs noteikums" 1. punktā ir noteikts:

"Ja vien šajā regulā nav paredzēts kas cits, tiesību akti, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām, kuras izriet no neatļautas darbības, ir tās valsts tiesību akti, kurā radies kaitējums, neatkarīgi no tā, kurā valstī iestājies notikums, kas radījis kaitējumu, un neatkarīgi no tā, kurā valstī vai kurās valstīs radušās netiešas minētā notikuma sekas."

4. Šīs regulas 16. pantā "Prevalējošas imperatīvas normas" ir paredzēts:

"Nekas šajā regulā neierobežo tiesas atrašanās valsts tiesību normu piemērošanu gadījumā, kad tās ir obligātas, neatkarīgi no tā, kurus tiesību aktus citos gadījumos piemēro ārpuslīgumiskām saistībām."

2. Regula (EK) Nr. 593/2008

5. Regulas Nr. 593/2008 [3] 9. panta "Prevalējošas imperatīvas normas" 1. un 2. punktā ir paredzēts:

"1. Prevalējošas imperatīvas normas ir normas, kuru ievērošanu valsts uzskata par būtisku sabiedrības interešu aizsardzībai, piemēram, savas politiskās, sociālās un ekonomiskās kārtības nodrošināšanai, tiktāl, ka šīs normas piemēro jebkurai situācijai, kura ir to darbības jomā, neatkarīgi no tā, kādi tiesību akti būtu piemērojami līgumam saskaņā ar šo regulu.

2. Nekas šajā regulā neierobežo tiesas atrašanās valsts tiesību aktos paredzēto prevalējošo imperatīvo normu piemērošanu."

B. Bulgārijas tiesības

6. Atbildība par neatļautu darbību Bulgārijas tiesībās ir reglamentēta 45.–54. pantā *zakon zadalzheniyata i dogovorite* (Likums par saistībām un līgumiem; turpmāk tekstā – "*ZZD*") [4].

7. *ZZD* 45. pantā ir paredzēts:

"(1) Ikvienai personai ir jāatlīdzina citai personai nodarītais kaitējums.

(2) Visos prettiesiskas darbības gadījumos vaina tiek prezumēta, kamēr nav pierādīts pretējais."

[3] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (2008. gada 17. jūnijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām ("Roma I") (OV 2008, L 177, 6. lpp.; turpmāk tekstā – "Romas I regula").

[4] DV Nr. 275, 1950. gada 22. novembris.

8. *ZZD* 52. pantā ir noteikts:

"Nemantiska kaitējuma atlīdzināšanu nosaka tiesa, ievērojot taisnīgumu."

C. Vācijas tiesības

9. *Bürgerliches Gesetzbuch* (Vācijas Civilkodekss, turpmāk tekstā – "*BGB*"), redakcijā, kas piemērojama pamatlietā, 253. pants "Nemantisks kaitējums" ir formulēts šādi:

"(1) Prasība par nemantiskā kaitējuma atlīdzību naudā ir iespējama tikai likumā precizētajos gadījumos.

(2) Ja kaitējuma atlīdzība ir jāmaksā par miesas bojājumiem, veselības vai brīvības apdraudējumu vai seksuālo pašnoteikšanos, var prasīt arī taisnīgu atlīdzību naudā par nemantisku kaitējumu."

10. *BGB* 823. panta "Pienākums atlīdzināt zaudējumus" 1. punktā ir noteikts:

"Ikvienam, kas tīši vai nolaidības dēļ prettiesiski apdraud dzīvību, ķermeni, veselību, brīvību, īpašumu vai jebkuras citas personas tiesības, ir pienākums atlīdzināt radušos zaudējumus."

11. 2007. gada 23. novembra *Gesetz über den Versicherungsvertrag* (Likums par apdrošināšanas līgumu)[5], redakcijā, kas piemērojama pamatlietā, 115. panta "Tiesības celt tiešu prasību" 1. punktā ir noteikts:

"Trešā persona var arī īstenot savas tiesības uz atlīdzinājumu no apdrošinātāja,

1. ja runa ir par civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu, kuras mērķis ir no Likuma par obligāto apdrošināšanu izrietoša apdrošināšanas pienākuma izpilde [..]

[..]

Tiesības izriet no apdrošinātāja pienākumiem, kas izriet no apdrošināšanas attiecībām, un, ja nav pienākumu, no 117. panta 1.–4. punkta. Apdrošinātājam ir jāsamaksā atlīdzība naudā. Par zaudējumu atlīdzību atbildīgais apdrošinājuma ņēmējs un apdrošinātājs ir solidāri atbildīgi."

III. Pamatlietas faktiskie apstākļi, prejudiciālais jautājums un tiesvedība Tiesā

12. 2014. gada 27. jūlijā prasītāju pamatlietā, Bulgārijas valstspiederīgo, E.N.I. un Y.K.I. meita gāja bojā ceļu satiksmes negadījumā Vācijā. Negadījuma izraisītājam bija obligātā civiltiesiskās atbildības apdrošināšana Vācijā reģistrētajā apdrošināšanas sabiedrībā *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung AG* (turpmāk tekstā – "*HUK-COBURG*").

13. 2017. gada 25. jūlijā prasītāji pamatlietā cēla prasību *Sofiyski gradski sad* (Sofijas pilsētas tiesa, Bulgārija) pret *HUK-COBURG*, prasot katram no viņiem samaksāt 250 000 Bulgārijas levu (BGN) (aptuveni 125 000 EUR) kā atlīdzību par nemantisku kaitējumu, kas nodarīts viņu meitas nāves dēļ.

[5] *BGBl.* 2007 I, 2631. lpp.

14. 2017. gada 27. septembrī *HUK-COBURG* katram vecākam izmaksāja summu 2500 EUR apmērā kā atlīdzību par kaitējumu, kas nodarīts viņu meitas nāves dēļ.

15. Ar 2019. gada 23. decembra spriedumu *Sofiyski gradski sad* (Sofijas pilsētas tiesa) daļēji apmierināja prasību, piešķirot katram vecākam atlīdzību 100 000 BGN (aptuveni 50 000 EUR) apmērā, no kuras tika atskaitīta apdrošinātāja jau samaksātā summa 2500 EUR apmērā.

16. Šī tiesa konstatēja, ka piemērojamās tiesības ir Vācijas civiltiesiskās atbildības tiesības, kurās netiešajiem cietušajiem, piemēram, prasītājiem pamatlietā, nodarītā nemantiskā kaitējuma atlīdzināšana esot paredzēta tikai izņēmuma apstākļos, proti, kad sāpes un ciešanas ir radījušas kaitējumu netiešā cietušā veselībai. Šī tiesa uzskatīja, ka par vecāku sāpēm un ciešanām ir jāmaksā atlīdzība, it īpaši saistībā ar nopietnu emocionālo satricinājumu, kas esot izraisījis smagu emocionālu šoku, un tāpēc, ka aptuveni gadu pēc viņu meitas nāves viņi ir cietuši no depresijas, trauksmes, spriedzes, emocionālās nestabilitātes, miega traucējumiem, ēstgribas samazināšanās un emocionālas atsvešinātības. Lai pamatotu piespriesto summu, *Sofiyski gradski sad* (Sofijas pilsētas tiesa) norādīja, ka gan Bulgārijas tiesībās saskaņā ar *ZZD* 52. pantu, gan Vācijas tiesībās saskaņā ar *BGB* 253. panta 2. punktu pastāv taisnīgas atlīdzības par nemantisku kaitējumu princips. Tomēr atlīdzības noteikšanas kritēriji neesot noteikti šajos valsts tiesību aktos, bet gan izriet no katras no šīm abām valstīm judikatūras.

17. *Sofiyski apelativen sad* (Sofijas apelācijas tiesa, Bulgārija) pirmās instances tiesas spriedumu atcēla. Šī tiesa pilnībā noraidīja vecāku prasību, uzskatot, ka viņi nav pierādījuši, ka sāpes un ciešanas ir radījušas patoloģisku kaitējumu viņu veselībai, kas saskaņā ar piemērojamajām Vācijas tiesībām ir nosacījums nemantiska kaitējuma atlīdzināšanai. Turklāt tā atzina par nepamatotu to argumentu, ka saskaņā ar Romas II regulas 16. pantu būtu jāpiemēro *ZZD* 52. pants, nevis Vācijas tiesību akti, kas noteikti saskaņā ar šīs regulas 4. panta 1. punktu. Tā uzskata, ka *HUK-COBURG* jau izmaksātās summas nav uzskatāmas par apdrošinātāja atzīšanu attiecībā uz vecāku prasījumiem. Vecākiem neesot tiesību uz šo summu, kas tās apmēra dēļ atbilstot *BGB* 253. panta 2. punktā paredzētajai "nelielajai atlīdzībai" par nemantisku kaitējumu.

18. Vecāki par šo spriedumu iesniedza kasācijas sūdzību *Varhoven kasatsionen sad* (Augstākā kasācijas tiesa), proti, iesniedzējtiesā.

19. Šī tiesa vispirms norāda, ka Vācijas tiesiskais regulējums, kas šajā lietā ir piemērojams saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu, proti, *BGB* 253. panta 2. punktu un 823. panta 1. punktu, kopsakarā ar Likuma par apdrošināšanas līgumu 115. panta 1. punkta pirmās daļas 1. apakšpunktu, ir identisks tam, kāds tika aplūkots lietā, kurā tika pasludināts spriedums *HUK-COBURG-Allgemeine Versicherung*[6], kas attiecās uz to pašu ceļu satiksmes negadījumu, par kuru ir runa šajā lietā.

20. Turpinājumā *Varhoven kasatsionen sad* (Augstākā kasācijas tiesa) norāda, ka šajā spriedumā, pirmkārt, Tiesa ir uzskatījusi, ka attiecīgais Vācijas tiesiskais regulējums ietilpst valsts civiltiesiskās atbildības materiālajās tiesībās, uz kurām ir atsauce Direktīvā 2009/103[7], un tajā ir paredzēts objektīvs kritērijs, kas ļauj noteikt nemantisku kaitējumu, kurš ceļu satiksmes negadījumā cietušā ģimenes loceklim var būt pamats atlīdzības saņemšanai. Otrkārt, Tiesa ir uzskatījusi, ka Direktīva 2009/103 pieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, kurā ir paredzēti saistoši kritēriji, lai noteiktu atlīdzināmo nemantisku kaitējumu.

6 Spriedums, 2022. gada 15. decembris (C-577/21, turpmāk tekstā – "spriedums *HUK-COBURG I*", EU:C:2022:992)

7 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/103/EK (2009. gada 16. septembris) par civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu izmantošanu un kontroli saistībā ar pienākumu apdrošināt šādu atbildību (OV 2009, L 263, 11. lpp.).

21. Visbeidzot iesniedzējtiesa precizē, ka pretēji šajā lietā aplūkotajam Vācijas tiesiskajam regulējumam, saskaņā ar kuru tiesības uz nemantiska kaitējuma atlīdzināšanu ir atkarīgas no trim nosacījumiem, proti, ka cietušā veselībai ir nodarīts kaitējums, ka viņš ir tiešajam cietušajam tuvs ģimenes loceklis un ka pastāv cēloņsakarība starp negadījuma izraisītāja pieļauto pārkāpumu un šo kaitējumu, *ZZD* 52. pantā ir paredzēts, ka nemantiska kaitējuma atlīdzību nosaka tiesa, pamatojoties uz taisnīguma principu. Tā uzskata, ka no *Varhoven sad* (Augstākā tiesa, Bulgārija) un *Varhoven kasatsionen sad* (Augstākā kasācijas tiesa, Bulgārija) saistošās judikatūras izriet, ka saskaņā ar Bulgārijas tiesību aktiem visas sāpes un ciešanas, kas vecākiem radušās viņu bērna nāves ceļu satiksmes negadījumā dēļ, ko izraisījusi neatļauta darbība vai kvazidelikts, var tikt atlīdzinātas, un nav nepieciešams, lai kaitējums netieši būtu radījis patoloģiskas sekas uz cietušā veselību. Tā norāda, ka kaitējuma atlīdzības apmērs ir atkarīgs no konkrētajiem lietā konstatētajiem apstākļiem, taču par ceļu satiksmes negadījuma laikā – 2014. gadā – notikušas bērna bojāejas radīto nemantisko kaitējumu piespriestā parastā, vecākiem kompensējamā summa ir aptuveni 120 000 BGN (aptuveni 61 000 EUR), bet saskaņā ar Vācijas tiesību normām tiek piespriesti maksimāli apmēram 5000 EUR. Tā uzskata, ka, pieņemot, ka vecāku iebildumi būtu jāapmierina un ka viņi būtu iesnieguši pierādījumus par patoloģiskām sekām, maksimālā izmaksājamā summa būtu 5000 EUR.

22. Iesniedzējtiesa, atsaucoties uz spriedumu *Da Silva Martins*[8], kurā Tiesa uzskatīja, ka valsts tiesai, pamatojoties uz detalizētu analīzi, ir jānosaka, vai valsts tiesību sistēmā valsts tiesību normai var būt tāda nozīme valsts tiesību sistēmā, kura pamato atkāpi no piemērojamajām tiesībām, kuras ir noteiktas, piemērojot šīs Romas II regulas 4. pantu, jautā, vai *ZZD* 52. pantu var uzskatīt par šādu tiesību normu, pamatojoties uz to, ka taisnīguma princips ir Bulgārijas tiesību pamatprincips un ir valsts sabiedriskās kārtības daļa. Tā norāda, ka valsts judikatūra šajā jautājumā nav vienota.

23. Šie ir apstākļi, kādos *Varhoven kasatsionen sad* (Augstākā kasācijas tiesa) ar 2023. gada 7. februāra nolēmumu, kas Tiesā reģistrēts 2023. gada 15. februārī, ir nolēmusi apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādu prejudiciālo jautājumu:

"Vai [Romas II regulas] 16. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka tāda valsts tiesību norma kā tā, kas tiek aplūkota pamatlietā, kurā ir paredzēta tāda dalībvalsts tiesību pamatprincipa kā taisnīguma princips piemērošana, lai noteiktu atlīdzību par nemantisku kaitējumu, kas radies neatļautas darbības vai kvazidelikta izraisītas tuvinieka nāves gadījumā, var tikt uzskatīta par prevalējošu imperatīvu normu?"

24. Rakstveida apsvērumus Tiesai iesniedza atbildētāja pamatlietā, Čehijas un Vācijas valdības, kā arī Eiropas Komisija. Tiesa šajās lietās nolēma nerīkot tiesas sēdi mutvārdu paskaidrojumu uzklausīšanai.

[8] Spriedums, 2019. gada 31. janvāris (C-149/18, turpmāk tekstā — "spriedums *Da Silva Martins*", EU:C:2019:84).

IV. Juridiskā analīze

A. Ievada piezīmes

25. Pirms izskatīt prejudiciālajā jautājumā izvirzīto juridisko problēmu, šķiet lietderīgi sniegt šādus precizējumus un apsvērumus par kontekstu, kurā šī lieta ir aplūkojama. Tomēr atgādinu, ka saskaņā ar pastāvīgo judikatūru vienīgi iesniedzējtiesai ir kompetence konstatēt un izvērtēt tajā izskatāmās lietas faktus. [9].

26. Pirmām kārtām, attiecībā uz šīs lietas īpatnībām no lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu izriet, ka prasība, ko prasītāji pamatlietā ir cēluši pret *HUK-COBURG* saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligāto apdrošināšanu par nemantisku kaitējumu, kas tiem nodarīts saistībā ar viņu meitas nāvi, kuru izraisījis ceļu satiksmes negadījums, attiecas uz to pašu ceļu satiksmes negadījumu, kas tika aplūkots lietā, kurā tika pasludināts spriedums *HUK-COBURG I*.

27. Šajā lietā strīds pamatlietā bija starp tās pašas cietušās personas diviem bērniem, par kuru ir runa šajā lietā, un *HUK-COBURG* par šīs apdrošināšanas sabiedrības atlīdzību, kas tai saskaņā ar obligāto civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu ceļu satiksmē jāatlīdzina bērniem saistībā ar nemantisku kaitējumu, kas viņiem nodarīts viņu mātes nāves dēļ. Prasību iesniedza šie bērni, kurus pārstāvēja viņu tēvs [10]. Šajā lietā piemērojamie Vācijas tiesību akti (*lex causae*) saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu, kā tas ir šajā lietā, bija *BGB* 253. panta 2. punkts un 823. panta 1. punkts, lasot kopsakarā ar Likuma par apdrošināšanas līgumu 115. panta 1. punkta pirmās daļas 1. apakšpunktu.

28. Otrkārt, attiecībā uz Vācijas tiesisko regulējumu, kas piemērojams saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu, no valsts tiesas sniegtās informācijas, atsaucoties uz spriedumu *HUK-COBURG I*, izriet, ka tas nosaka, ka atlīdzība par netiešiem cietušajiem ceļu satiksmes negadījumā nodarītu nemantisku kaitējumu ir atkarīga no trim nosacījumiem [11]. Attiecībā uz nosacījumu, ka ir jābūt nodarītam kaitējumam cietušā veselībai, no šī sprieduma izriet, ka saskaņā ar Vācijas tiesībām, kā tās ir interpretējusi *Bundesgerichtshof* (Federālā augstākā tiesa), psihiska rakstura kaitējumu var uzskatīt par kaitējumu veselībai tikai tad, ja tas ir saistīts ar *patoloģisku saslimšanu* un *pārsniedz kaitējumu veselībai*, kas attiecīgajām personām parasti rastos tuva ģimenes locekļa nāves vai smaga ievainojuma gadījumā [12].

29. No otras puses, iesniedzējtiesa atgādina, ka Bulgārijas tiesiskais regulējums (*lex fori*) paredz, ka atlīdzību par nemantisku kaitējumu nosaka tiesa, *ievērojot taisnīgumu*. Šī tiesa precizē, ka saskaņā ar Bulgārijas tiesību aktiem visas sāpes un ciešanas, kas vecākiem radušās viņu bērna nāves ceļu satiksmes negadījumā dēļ, ko izraisījusi neatļauta darbība vai kvazidelikts, var tikt atlīdzinātas, un nav nepieciešams, lai kaitējums netieši būtu radījis patoloģiskas sekas cietušā veselībai [13].

[9] It īpaši skat. spriedumu, 2022. gada 20. oktobris, *Ekofrukt* (C-362/21, EU:C:2022:815, 26. punkts un tajā minētā judikatūra).

[10] No sprieduma *HUK-COBURG* I 16.–18. punkta izriet, ka negadījumu izraisīja tēvs, kurš bija apdrošināts *HUK-COBURG* obligātās civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas sistēmā. Proti, viņš vadīja transportlīdzekli reibuma stāvoklī, bet māte sēdēja priekšējā labajā sēdeklī un nebija piesprādzējusies ar drošības jostu.

[11] Skat. šo secinājumu 21. punktu.

[12] Spriedums *HUK-COBURG I* (46. punkts). Vācijas likumdevējs šo prasību atcēla ar *BGB* 844. panta 3. punktu; skat. *BGBl* 2017 I, 2421. lpp.

[13] Skat. šo secinājumu 21. punktu.

30. Šajā ziņā ir jānorāda, ka iesniedzējtiesa, šķiet, uzskata, ka pretēji Bulgārijas tiesību aktiem Vācijas tiesību akti, kas ir piemērojami, lai noteiktu atlīdzību par nemantisku kaitējumu, nav balstīti uz taisnīguma principu [14]. Lai gan Tiesai saistībā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu nav jālemj par valsts tiesību normu interpretāciju un nav jāspriež par to, vai valsts tiesas sniegtā šo normu interpretācija ir pareiza [15], ir jānorāda, ka pretēji tam, ko apgalvo *HUK-COBURG* un Komisija, no *BGB* 253. panta 2. punkta neizriet, ka šī tiesību norma būtu balstīta uz taisnīguma principu, bet tajā vienkārši ir paredzēta iespēja pieprasīt "taisnīgu kompensāciju", bet tas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai [16].

31. Šajā lietā tomēr ir acīmredzams, ka Vācijas tiesību aktu piemērošana saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu izraisītu atšķirīgu rezultātu attiecībā uz kompensācijas apmēru, jo šajā tiesiskajā regulējumā noteikts, ka kompensācija par nemantisku kaitējumu ir atkarīga no nosacījuma, ka tuviem ģimenes locekļiem ir nodarīts kaitējums veselībai [17]. Proti, kā izriet no lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu, tiešā cietušā vecāki šādu kaitējumu nav pierādījuši, un līdz ar to viņiem nav tiesību uz šādu kompensāciju [18].

32. Šajā ziņā vēlos uzsvērt, ka pats par sevi saprotams, ka ar to vien, ka, piemērojot *lex fori*, attiecībā uz atlīdzības apmēru tiek rasts atšķirīgs risinājums nekā tas, kas rastos, piemērojot *lex causae*, nepietiek, lai secinātu, ka attiecīgā Bulgārijas tiesību norma var tikt kvalificēta kā "prevalējoša imperatīva norma" Romas II regulas 16. panta izpratnē, ar nosacījumu, ka *lex causae* piemērošana ir saderīga ar taisnīguma apsvērumiem. Citiem vārdiem, šī atšķirība, proti, tas, ka vecākiem nodarītā kaitējuma atlīdzības apmērs ir mazāks tikai tādēļ, ka viņu meita ir mirusi negadījumā, kas noticis Vācijā, nevis Bulgārijā, nav iemesls šādai kvalifikācijai, ja vien šī atšķirība neizriet no tādu pamattiesību aizsardzības, kas pamato nepieciešamību piemērot *lex fori*.

33. Turklāt, kā izriet no iesniedzējtiesas norādēm, konstatēju, ka Bulgārijas tiesu judikatūra ir atšķirīga jautājumā par to, vai *ZZD* 52. pants ir prevalējoša imperatīva norma Romas II regulas 16. panta izpratnē, kas pamatlietā novestu pie Vācijas tiesību izslēgšanas. Šo jautājumu aplūkošu vēlāk [19].

34. Ņemot vērā iepriekš minēto, tagad analizēšu iesniedzējtiesas uzdoto jautājumu.

B. Par prejudiciālo jautājumu

35. Ar savu vienīgo jautājumu iesniedzējtiesa būtībā vēlas noskaidrot, vai valsts tiesību norma, kurā kā kritērijs, lai noteiktu atlīdzību par nemantisku kaitējumu, kas nodarīts ceļu satiksmes negadījumā bojā gājušas personas tuviem ģimenes locekļiem, ir paredzēta tāda dalībvalsts tiesību pamatprincipa kā taisnīguma princips piemērošana, var tikt uzskatīta par prevalējošu imperatīvo normu Romas II regulas 16. panta izpratnē.

[14] Skat. šo secinājumu 21. punktu.

[15] Skat. it īpaši spriedumu, 2023. gada 15. jūnijs, *Bank M.* (Līguma spēkā neesamības sekas) (C-520/21, EU:C:2023:478, 52. punkts).

[16] Jānorāda arī, ka no lūguma sniegt prejudiciālu nolēmumu izriet, ka attiecībā uz pirmajā instancē piespriestās summas pamatojumu *Sofiyski gradski sad* (Sofijas pilsētas tiesa) ir norādījusi, ka gan Bulgārijas tiesībās saskaņā ar *ZZD* 52. pantu, gan Vācijas tiesībās atbilstoši *BGB* 253. pantam pastāv morālā kaitējuma taisnīgas atlīdzināšanas princips. Skat. šo secinājumu 16. punktu.

[17] Skat. šo secinājumu 9. un 21. punktu.

[18] Skat. šo secinājumu 17. punktu.

[19] Skat. šo secinājumu 65. punktu.

36. *HUK-COBURG*, Čehijas un Vācijas valdības, kā arī Komisija uzskata, ka uz prejudiciālo jautājumu ir jāatbild noliedzoši. *HUK-COBURG* tostarp apgalvo, ka Romas II regulā noteiktas valsts tiesību normas piemērošana var tikt izslēgta saskaņā ar šīs regulas 16. pantu tikai tad, ja šī piemērošana ir acīmredzami nesaderīga ar tiesas atrašanās valsts sabiedrisko kārtību. Vācijas valdība apgalvo, ka principā valsts tiesību akti, kuros ir paredzēts, ka atlīdzība par nemantisku kaitējumu ir jānosaka, piemērojot taisnīguma principu, neatbilst šīs normas piemērošanas nosacījumiem. Savukārt Čehijas valdība, atsaucoties uz spriedumu *Da Silva Martins*, norāda, ka pieeja, saskaņā ar kuru valsts tiesību normu varētu uzskatīt par prevalējošu imperatīvu normu Romas II regulas 16. panta izpratnē tikai tādēļ, ka tā ir balstīta uz šo tiesību pamatprincipiem vai atsaucas uz tiem, neatbilst prevalējošu imperatīvu normu izņēmuma raksturam un ir vienkāršs līdzeklis, ko izmantot, lai apietu saskaņā ar šo regulu noteikto tiesību normu piemērošanu. Savukārt Komisija norāda, ka prevalējošas imperatīvas normas noteikšana minētās regulas 16. panta izpratnē ir jāveic saskaņā ar kritērijiem, ko Tiesa noteikusi it īpaši spriedumos *Unamar*[20] un *Da Silva Martins*.

37. Lai sniegtu lietderīgu atbildi uz prejudiciālo jautājumu, pirmkārt, izklāstīšu dažus īsus apsvērumus par saistību starp Romas II regulas 4. pantu un 16. pantu (1. iedaļa). Otrkārt, analizēšu Tiesas judikatūru par jēdziena "prevalējošas imperatīvas normas" definīciju šīs regulas 16. panta izpratnē (2. iedaļa), treškārt, uzsverot, ka, piemērojot šo tiesību normu, ir svarīgi ņemt vērā pietiekami ciešas saiknes ar *lex fori* valsti (3. iedaļa) un, ceturtkārt un visbeidzot, nosakot kritērijus, kas tiesību normas, ar kurām tiek aizsargātas individuālās tiesības un brīvības, ļauj kvalificēt kā "prevalējošas imperatīvas normas" minētās tiesību normas izpratnē (4. iedaļa).

1. Īsi apsvērumi par saistību starp Romas II regulas 4. pantu un 16. pantu

38. Vispirms atgādināšu, ka no Romas II regulas 1. apsvēruma izriet, ka tā palīdz uzturēt un attīstīt brīvības, drošības un tiesiskuma telpu. Šajā nolūkā šajā regulā ir paredzētas divas tiesību kolīziju normas, proti, pirmkārt, regulas 4. pantā paredzētais vispārējais piesaistes noteikums[21], kas ietverts II nodaļā "Neatļautas darbības", un, otrkārt, gribas autonomija norma, kas ir ietverta 14. pantā, kurš savukārt ietverts IV nodaļā "Izvēles brīvība"[22]. Attiecībā uz šo pirmo tiesību normu ir jānorāda, ka tajā paredzētā vispārējā piesaistes noteikuma pamatā bija tiesiskās drošības prasības un vēlme panākt kompromisu starp pušu dažādajām interesēm[23]. Šos mērķus aplūkošu vēlāk[24].

39. Romas II regulas 16. pantā "Prevalējošas imperatīvas normas", kas ietilpst V nodaļā "Kopēji noteikumi", ir paredzēts, ka "nekas šajā regulā neierobežo tiesas atrašanās valsts tiesību normu piemērošanu gadījumā, kad tās ir obligātas, neatkarīgi no tā, kurus tiesību aktus citos gadījumos piemēro ārpuslīgumiskām saistībām". Tādējādi, lai gan minētās regulas 4. pantā ir norādīti tās valsts tiesību akti, kurā radies kaitējums (*lex loci damni*), tās 16. pantā ir paredzēta atkāpe no to

[20] Spriedums, 2013. gada 17. oktobris (C-184/12, turpmāk tekstā – "spriedums *Unamar*", EU:C:2013:663).

[21] Šajā ziņā Romas II regulas 14. apsvērumā ir noteikts, ka "šajā regulā paredzēts vispārējais noteikums, bet arī īpaši noteikumi un, dažos gadījumos, "izņēmuma klauzula", kas ļauj atkāpties no minētajiem noteikumiem, ja visi lietas apstākļi skaidri liecina, ka neatļautā darbība ir acīm redzami ciešāk saistīta ar kādu citu valsti. Tādējādi šis noteikumu kopums rada elastīgu tiesību normu kolīzijas noteikumu sistēmu". Skat. arī šo secinājumu 37. zemsvītras piezīmi.

[22] Attiecībā uz Romas II regulas 14. pantu skat. Pacuła, K., *Wybór prawa a ochrona osób trzecich na tle rozporządzenia Rzym II*, Wolters Kluwer, Varšava, 2024.

[23] Skat. Eiropas Parlamenta un Padomes priekšlikumu Regulai par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām ("Roma II") (COM(2003) 427, galīgā redakcija), 12. lpp., kā arī Romas II regulas 16. apsvērumu. Skat. jo īpaši Francq, S., "Le règlement Rome II concernant la loi applicable aux obligations non contractuelles. Entre droit communautaire et droit international privé", *Journal de droit européen*, 2008, 289.–296. lpp.

[24] Šajā ziņā skat. šo secinājumu 47. punktu.

tiesību aktu piemērošanas, kurus nosaka ar šo piesaistes kritēriju, lai piemērotu tiesas atrašanās valsts tiesību aktu prevalējošu imperatīvo normu. Šai atkāpei no kolīziju normas tomēr ir izņēmuma raksturs, kas nozīmē, ka tās piemērošanai ir jābūt pienācīgi pamatotai, "ja [šīs atkāpes] ievērošana ir nepieciešama sociālās, politiskās un ekonomiskās kārtības saglabāšanai" [25].

40. Šīs lietas kontekstā uzdotais juridiskais jautājums tātad ir par to, vai ir iespējams atkāpties no tiesību aktiem, kas saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu ir piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām, kuras izriet no neatļautas darbības, lai saskaņā ar šīs regulas 16. pantu piemērotu tiesas atrašanās valsts tiesību normas, "kad tās ir obligātas".

41. Saistība starp šīm divām tiesību normām, izmantojot jēdziena "prevalējošas imperatīvas normas" definīciju, ir Tiesas iedibinātās judikatūras priekšmets, kas ieviesta spriedumos *Unamar*, *ERGO Insurance* un *Gjensidige Baltic* [26], kā arī *Da Silva Martins*.

2. Par Tiesas judikatūru attiecībā uz jēdzienu "prevalējošas imperatīvas normas" Romas II regulas 16. panta izpratnē

42. Lietā, kurā tika pasludināts spriedums *ERGO Insurance* un *Gjensidige Baltic*, iesniedzējtiesas būtībā vēlējās noskaidrot, kā ir jāinterpretē Romas I un Romas II regula, lai noteiktu, kuri tiesību akti ir piemērojami regresa prasībai, ko pret vilktās piekabes apdrošinātāju cēlis kravas vilcēja apdrošinātājs, kas izmaksājis atlīdzību šī transportlīdzekļa vadītāja izraisītajā negadījumā cietušajām personām. Šajā kontekstā Tiesa atgādināja, ka, runājot par Romas I regulas un Romas II regulas attiecīgajām piemērošanas jomām, tajās ietvertie jēdzieni "līgumsaistības" un "ārpuslīgumiskas saistības" ir jāinterpretē ne tikai autonomi, atsaucoties galvenokārt uz šo regulu sistēmu un mērķiem, bet arī ņemot vērā, kā tas izriet no minēto regulu 7. apsvēruma, šo pašu regulu savstarpējās piemērošanas *saskaņotības mērķi* [27].

43. Spriedumā *Da Silva Martins* [28], kurā Tiesa pirmo reizi interpretēja Romas II regulas 16. pantu, tā, sākotnēji pamatojoties uz sprieduma *ERGO Insurance* un *Gjensidige Baltic* 43. punktu, nosprieda, ka, tā kā prasība par konsekvenci Romas I un Romas II regulu piemērošanā ir par labu tam, lai pēc iespējas saskaņotu šajās divās regulās izmantoto *funkcionāli identisko jēdzienu* interpretāciju, ir jākonstatē, ka neatkarīgi no fakta, ka noteiktās Romas II regulas valodu

[25] Skat. Francescakis, P., "Quelques précisions sur les lois d'application immédiate et leurs rapports avec les règles de conflits de lois », *Revue critique de droit international privé*, 1966, 1. lpp. un nākamās. Attiecībā uz atzinumu, kas ir pretējs imperatīvo normu mehānismam, skat. it īpaši Heuzé, V., "Un avatar du pragmatisme juridique: la théorie des lois de police", *Revue critique de droit international privé*, Nr. 1, 2020, 31.–60. lpp.

[26] Spriedums, 2016. gada 21. janvāris (C-359/14 un C-475/14, turpmāk tekstā – "spriedums *ERGO Insurance* un *Gjensidige Baltic*", EU:C:2016:40).

[27] Spriedums *ERGO Insurance* un *Gjensidige Baltic* (43. punkts). Romas II regulas 7. apsvērumā noteikts, ka "[šīs] regulas materiāltiesiskajai darbības jomai un noteikumiem vajadzētu būt saderīgiem ar Padomes Regulu (EK) Nr. 44/2001 (2000. gada 22. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komerclietās [(OV 2001, L 12, 1. lpp., turpmāk tekstā – "Regula "Brisele I")] un instrumentiem, kuri reglamentē tiesību aktus, kas piemērojami līgumsaistībām". Manuprāt, Romas I un Romas II regulas 7. apsvērums ir pamats koncepcijai, saskaņā ar kuru jēdzieni, kurus Savienības likumdevējs ir izmantojis, lai noteiktu šo abu regulu, Regulas "Brisele I" [Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1215/2012 (2012. gada 12. decembris) par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komerclietās (OV 2012, L 325, 1. lpp., turpmāk tekstā – "Regula "Brisele Ia"")], kā ari to tiesību normu piemērošanas jomas, būtu jāinterpretē saskaņoti; skat. Szpunar, M., "Droit international privé de l'Union: cohérence des champs d'application et/ou des solutions?", *Revue critique de droit international privé*, 2018, 573. lpp.

[28] Lietā, kurā tika taisīts šis spriedums, strīds pamatlietā bija starp cietušo Portugālē un Spānijas apdrošināšanas sabiedrību saistībā ar to tiesību noteikšanu, kas piemērojamas pienākumam atlīdzināt kaitējumu, kurš izriet no Spānijā notikuša ceļu satiksmes negadījumu, kurā iesaistīts transportlīdzeklis. Spānijas tiesību aktos bija paredzēts viena gada noilguma termiņš, savukārt Portugāles tiesību aktos paredzētais noilguma termiņš bija trīs gadi. Iesniedzējtiesa tostarp vēlējās noskaidrot, vai Portugāles tiesību aktiem, "ar kuriem Direktīva 2009/103 ir transponēta valsts tiesībās un kuros ir paredzēts, ka [..] tās valsts tiesību akti, kurā noticis negadījums, [tiek] aizstāti ar Portugāles tiesību aktiem, "ja tajās ir paredzēts lielāks segums", ir imperatīvs raksturs Romas II regulas 16. panta izpratnē". Spriedums *Da Silva Martins* (21. punkts).

redakcijās, salīdzinot ar Romas I regulu, tiek izmantota atšķirīga terminoloģija, jēdziens "prevalējošas imperatīvas normas" Romas II regulas 16. panta izpratnē atbilst "prevalējošu imperatīvu normu" jēdziena definīcijai Romas I regulas 9. panta izpratnē, tādējādi Tiesas interpretācija attiecībā uz pēdējo minēto jēdzienu ir piemērojama arī attiecībā uz "prevalējošu imperatīvu normu" jēdzienu Romas II regulas 16. panta izpratnē [29]. Atgādināšu, ka Romas I regulas 9. panta 1. punktā prevalējošas imperatīvas normas ir definētas kā "normas, kuru ievērošanu valsts uzskata par būtisku sabiedrības interešu aizsardzībai, piemēram, savas politiskās, sociālās un ekonomiskās kārtības nodrošināšanai, tiktāl, ka šīs normas piemēro jebkurai situācijai, kura ir to darbības jomā, neatkarīgi no tā, kādi tiesību akti būtu piemērojami līgumam [saskaņā ar šo regulu]" [30].

44. Atsaucoties uz spriedumu *Unamar* [31], Tiesa atgādināja, ka Romas konvencijas kontekstā tā jau ir uzsvērusi, ka izņēmums, kas attiecas uz "prevalējošu imperatīvu normu" esamību attiecīgās dalībvalsts tiesību aktu izpratnē, ir jāinterpretē šauri [32]. It īpaši attiecībā uz šo interpretāciju Tiesa ir nospriedusi, ka, lai identificētu "prevalējošu imperatīvu normu" Romas II regulas 16. panta izpratnē, iesniedzējtiesai, pamatojoties uz šīs tiesību normas redakcijas, vispārējās sistēmas, mērķu, kā arī pieņemšanas konteksta *detalizētu analīzi*, ir jākonstatē, ka šai normai ir tāda nozīme valsts tiesību sistēmā, ka tā pamato atkāpi no piemērojamajām tiesībām, kuras ir noteiktas, piemērojot šīs regulas 4. pantu [33]. Precīzāk, iesniedzējtiesai ir jāidentificē *īpaši svarīgi iemesli*, tādi kā tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzību un tiesību uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā acīmredzams pārkāpums, kas izrietētu no to tiesību aktu piemērošanas, kuri atzīti par piemērojamiem saskaņā ar minētās regulas 4. pantu [34].

45. Līdz ar to Tiesa nosprieda, ka tāda valsts tiesību norma kā šajā lietā aplūkotā, kurā prasībai par kaitējuma, kas izriet no negadījuma, atlīdzību ir paredzēts trīs gadu noilguma termiņš, nevar tikt uzskatīta par prevalējošu imperatīvu normu Romas II regulas izpratnē, ja vien tiesa, kura izskata lietu, pamatojoties uz šīs tiesību normas redakcijas, vispārējās sistēmas, mērķu, kā arī šīs tiesību

[29] Spriedums *Da Silva Martins* (28. punkts). Jēdziena "prevalējošas imperatīvas normas" definīcijas neesamība Romas II regulā noteikti ir skaidrojama ar to, ka šīs regulas 16. panta formulējums ir balstīts uz Konvencijas par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām, kura atvērta parakstīšanai Romā 1980. gada 19. jūnijā (OV 1980, L 266, 1. lpp.; turpmāk tekstā – "Romas konvencija"), 7. panta 2. punktu, jo Romas I regula tika pieņemta pēc Romas II regulas. Neilgi pēc tam šis trūkums tika novērsts ar Romas I regulas 9. pantu; šajā ziņā skat. *Ho-DAC*, M., "L'arrêt da Silva Martins de la Cour de justice de l'Union européenne, expression des 'rapports de méthodes' dans l'ordre juridique européen", *Revue trimestrielle de droit européen*, Nr. 4, 2019, 869.–882. lpp., it īpaši 10. punkts. Daži doktrīnas autori frāzi "prevalējošas imperatīvas normas" franču valodas redakcijā "*dispositions impératives dérogatoires*", kas izmantota Romas II regulas 16. pantā, kvalificējuši kā "neveiklu", salīdzinot ar klasisko formulējumu "lois de police", kas izmantots šīs regulas 32. apsvērumā; skat. Francq, S. un Jault-Seseke, F., "Les lois de police,un approche de droit comparé", *Le règlement communautaire Rome I et le choix de lois dans les contrats internationaux*, Corneloup, S., un Joubert, S. (red.), Lexis Nexis Litec, Parīze, 2011, 357.–393. lpp., it īpaši 360. lpp.

[30] Kā jau esmu norādījis savos secinājumos lietā *Nikiforidis* (C-135/15, EU:C:2016:281, 71. punkts), šī definīcija ir balstīta uz formulējumu, kas izmantots spriedumā,1999. gada 23. novembris, *Arblade* u. c. (C-369/96 un C-376/96, EU:C:1999:575, 30. punkts), kurā Tiesa ir atsaukusies uz Beļģijas darba tiesību normām, kas Beļģijas tiesībās ir kvalificētas kā "kārtības un drošības normas".

[31] Skat. šī sprieduma 49. punktu. Atgādinājumam jāmin, ka Tiesa minētajā spriedumā ir nospriedusi, ka Romas konvencijas 3. pants un 7. panta 2. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka Savienības dalībvalsts tiesību aktus, kas atbilst Padomes Direktīvā 86/653/EEK (1986. gada 18. decembris) par dalībvalstu tiesību aktu koordinēšanu attiecībā uz pašnodarbinātiem tirdzniecības pārstāvjiem (OV 1986, L 382, 17. lpp.) paredzētajai minimālajai aizsardzībai, ko izvēlējušās tirdzniecības pārstāvības līguma puses, tiesa, kurā celta prasība un kura atrodas citā dalībvalstī, var neņemt vērā par labu *lex fori*, pamatojot to ar imperatīvo raksturu, kas šīs dalībvalsts tiesību sistēmā ir piešķirts pašnodarbinātu tirdzniecības pārstāvju statusu regulējošām tiesību normām, var vienīgi tad, ja tiesa, kurai jāskata lieta, pamatoti secina, ka, to transponējot, tās valsts likumdevējs ir uzskatījis par būtisku attiecīgās tiesību sistēmas ietvaros tirdzniecības pārstāvim sniegt *aizsardzību, kas ir plašāka par minētajā direktīvā noteikto*, šai nolūkā ņemot vērā šāda veida imperatīvo normu raksturu un mērķi (52. punkts un rezolutīvā daļa).

[32] Spriedums *Da Silva Martins* (29. punkts).

[33] Spriedums *Da Silva Martins* (31. punkts).

[34] Spriedums *Da Silva Martins* (34. punkts).

normas pieņemšanas konteksta detalizētu analīzi, konstatē, ka tai ir tāda nozīme valsts tiesību sistēmā, kura pamato atkāpi no piemērojamajām tiesībām, kuras ir noteiktas, piemērojot šīs regulas 4. pantu [35].

46. Pēc šī atgādinājuma man šķiet svarīgi norādīt, kā jau to esmu darījis, ka, ciktāl prevalējošu imperatīvu normu piemērošana Romas II regulas 16. panta izpratnē izraisa to, ka tiek liegta saskaņā ar šo regulu piemērojamo tiesību aktu piemērošana, atkāpjoties no mehānisma, kas izveidots ar tajā paredzētajām kolīziju normām, valsts tiesa prevalējošas imperatīvās normas šīs tiesību normas izpratnē var izmantot tikai kā galējo līdzekli.

47. Proti, savā judikatūrā Tiesa ir apstiprinājusi, ka Romas II regulas mērķis, kā tas izriet no tās 6. [36], 14. [37] un 16. [38] apsvēruma, ir nodrošināt *drošību attiecībā uz piemērojamiem tiesību aktiem* neatkarīgi no tā, kurā valstī celta prasība, kā arī *uzlabot tiesas nolēmumu paredzamību* un nodrošināt saprātīgu līdzsvaru starp tās personas interesēm, kuru uzskata par atbildīgu, un tās personas interesēm, kurai nodarīts kaitējums [39].

48. Manuprāt, Tiesa savā judikatūrā par jēdziena "prevalējošas imperatīvas normas" definīciju Romas II regulas 16. panta izpratnē ir netieši atzinusi, ka valsts tiesību normas kvalificēšana par "prevalējošu imperatīvu normu" šīs tiesību normas izpratnē nevar būt automātiska, bet ir jāveic *konkrētās lietas apstākļu novērtējums*, kura rezultātā tiesas atrašanās valsts tiesību piemērošana tiek uzskatīta par nepieciešamu, lai aizsargātu valsts sabiedrības intereses [40].

49. Šajā ziņā no detalizētas analīzes ne tikai jāizriet, ka prevalējošo imperatīvo normu piemērošana ir nepieciešama tiesas atrašanās valsts tiesību sistēmā, bet arī, ka šādai piemērošanai ir jābūt *visefektīvākajam līdzeklim, lai sasniegtu noteikto mērķi*, proti, aizsargātu valsts intereses. Ja tas tā nav un ciktāl valsts sabiedrības intereses var arī tikt aizsargātas vai pat vēl labāk tikt aizsargātas, piemērojot tiesību aktus, kas saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu ir piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām, iesniedzējtiesai būtu jāatturas piemērot šīs regulas 16. pantā paredzēto izņēmuma mehānismu [41].

50. Turklāt es norādu uz svarīgu jautājumu Romas II regulas 16. panta piemērošanai, kas no Tiesas judikatūras skaidri neizriet, proti, ka ir svarīgi, lai pastāvētu pietiekami cieša saikne ar *lex fori* valsti. Konkrētus noteikumus nevar *a priori* kvalificēt kā "prevalējošas imperatīvas normas", jo šī kvalifikācija noteiktos gadījumos ir atkarīga no faktiskajiem apstākļiem, no kuriem izriet pietiekami cieša saikne ar tiesas valsti.

35 Spriedums *Da Silva Martins* (35. punkts un rezolutīvā daļa).

36 Romas II regulas 6. apsvērumā ir noteikts, ka "iekšējā tirgus pareizai darbībai nolūkā veicināt tiesvedības iznākuma paredzamību, noteiktību attiecībā uz piemērojamiem tiesību aktiem un spriedumu brīvu apriti ir nepieciešams, lai dalībvalstu tiesību normu kolīzijas noteikumi norādītu uz vienas un tās pašas valsts tiesību aktiem neatkarīgi no tā, kuras valsts tiesā iesniegta prasība".

37 Romas II regulas 6. apsvērumā ir noteikts, ka "prasība pēc juridiskās noteiktības un nepieciešamība nodrošināt taisnīgumu individuālos gadījumos ir būtiski elementi tieslietu jomā". Skat. arī šo secinājumu 21. zemsvītras piezīmi.

38 Romas II regulas 16. apsvērumā ir noteikts, ka "vienotiem noteikumiem būtu jāveicina tiesas nolēmumu paredzamība un jānodrošina saprātīgs līdzsvars starp tās personas interesēm, ko uzskata par atbildīgu, un tās personas interesēm, kam nodarīts kaitējums. Saistība ar valsti, kur radies tiešais kaitējums (*lex loci damni*), rada taisnīgu līdzsvaru starp tās personas interesēm, ko uzskata par atbildīgu, un tās personas interesēm, kam nodarīts kaitējums, kā arī atspoguļo mūsdienu pieeju civiltiesiskai atbildībai un to, kā attīstās atbildības neatkarīgi no vainas sistēmas".

39 Spriedumi, 2015. gada 10. decembris, *Lazar* (C-350/14, EU:C:2015:802, 29. punkts), un 2023. gada 17. maijs, *Fonds de Garantie des Victimes des Actes de Terrorisme et d'Autres Infractions (FGTI)* (C-264/22, EU:C:2023:417, 30. punkts).

40 Par lietas apstākļu novērtēšanas nozīmi tiesai, kas izskata lietu, skat. manus secinājumus lietā *Nikiforidis* (C-135/15, EU:C:2016:281, 72. punkts).

41 A. Bonomi, "Article 9", *Commentary on the Rome I Regulation*, U. Magnus un P. Mankowski (red.), izd. Dr. Otto Schmidt, Ķelne, 2017, 22. sēj., 599.–629. lpp., it īpaši 626. lpp., 85. punkts.

3. Par pietiekami ciešu saikni ar lex fori valsti

51. Kā zināms, no Romas II regulas 16. panta izriet, ka Savienības likumdevējs nav minējis citus nosacījumus, kas būtu jāizpilda, lai tiesa, kurā celta prasība, varētu piemērot tiesas atrašanās valsts imperatīvās tiesību normas, atkāpjoties no vispārēji piemērojamiem tiesību aktiem. Konkrētāk, nav minēta nepieciešamība pierādīt, ka attiecīgajai situācijai ir cieša saikne ar tiesas atrašanās valsti, kas būtu cieša saikne, kura pamatotu šo tiesību normu piemērošanu izņēmuma kārtā [42]. Tomēr, kā to ir uzsvēruši daži doktrīnas autori, šādas norādes neesamība nav jāinterpretē tādējādi, ka prevalējošas imperatīvas tiesību normas var tikt piemērotas, neņemot vērā prasību par ciešu saikni ar *lex fori* valsti [43].

52. Proti, ņemot vērā, ka prevalējošo imperatīvo normu piemērošana ir atkāpe no vispārēji piemērojamo tiesību aktu piemērošanas saskaņā ar Romas II regulu, šīs tiesību normas nav piemērojamas automātiski un valsts tiesām vispirms ir jāpārbauda, vai attiecīgajai situācijai ir cieša saikne ar tiesas atrašanās valsti [44]. Citiem vārdiem, un it īpaši attiecībā uz tiesību normām, kas aizsargā ne tikai sabiedrības vai valsts intereses, tiesa var atsaukties uz šīs regulas 16. pantu tikai tad, ja dalībvalsts, kura ir tiesas atrašanās valsts, var pamatot primārās intereses reglamentēt šo situāciju [45].

53. Turklāt prasība par ciešu saikni ļauj cīnīties pret labvēlīgākās tiesas izvēli. Šāds fenomens it īpaši var rasties apstākļos, kādi bija lietā, kurā tika pasludināts spriedums *Inkreal* [46].

54. No tā izriet, ka nav iespējams *in abstracto* kvalificēt tiesību normas kā "prevalējošas imperatīvas normas", ne arī *in abstracto* apgalvot, vai šajā lietā ir jāatsaucas uz Romas II regulas 16. pantu. It īpaši, lai piemērotu šo tiesību normu, no visiem apstākļiem ir jāizriet, ka attiecīgā situācija ir pietiekami cieši saistīta ar *lex fori* valsti.

55. Ņemot to vērā, man vēl jāprecizē kritēriji, kas ļauj kvalificēt individuālās tiesības aizsargājošās tiesību normas kā "prevalējošas imperatīvas normas" Romas II regulas 16. panta nozīmē, lasot kopsakarā ar tās 32. apsvērumu.

[42] Skat. šo secinājumu 39. punktu.

[43] Wautelet, P., "Article 16" *Commentary on the Rome II Regulation*, Magnus, U., un Mankowski, P. (red.), izd. Dr. Otto Schmidt, Ķelne, 2019, 3. sēj., 549.–566. lpp., it īpaši 48. un 49. punkts.

[44] Skat. šo secinājumu 48. punktu.

[45] Par tuvības kritērija nozīmi, piemērojot prevalējošas imperatīvas normas, un minēto judikatūru skat. Nuyts, A., "L'application des lois de police dans l'espace (Réflexions au départ du droit belge de la distribution commerciale et du droit communautaire)", *Revue critique de droit international privé*, 1999, 50 lpp.; Bonomi, A., "Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts", *Yearbook of Private International Law*, X sēj., SELP, 2008, 291. un nākamie punkti, un Pacuła, K., "Przepisy wymuszające swoje zastosowanie jako instrument ochrony "strony słabszej" umowy ubezpieczenia", *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, 15. sēj., 2014, 38. un nākamie punkti.

[46] Par jautājumu, vai jurisdikcijas noteikšanas klauzulas esamība pati par sevi ir pietiekams ārvalsts elements, lai varētu piemērot Briseles Ia regulas par jurisdikcijas noteikšanu 25. panta 1. punktu, skat. spriedumu, 2024. gada 8. februāris, *Inkreal* (C-566/22, EU:C:2024:123, 39. punkts un rezolutīvā daļa). Šajā spriedumā Tiesa secinājusi, ka Briseles Ia regulas 25. panta 1. punkts attiecas uz vienošanos par jurisdikcijas piešķiršanu, ar kuru vienā dalībvalstī reģistrētas līguma puses vienojas par citas dalībvalsts tiesu jurisdikciju izskatīt no šī līguma izrietošus strīdus, pat ja minētajam līgumam nav nekādas citas saiknes ar šo citu dalībvalsti.

4. Par nozīmīgiem kritērijiem, kas ļauj tiesību normas, ar kurām tiek aizsargātas individuālās tiesības un brīvības, kvalificēt kā "prevalējošas imperatīvas normas" Romas II regulas 16. panta izpratnē

56. Pirmkārt, norādīšu, ka jēdziena "prevalējošas imperatīvas normas" definīcija Romas II regulas 16. panta izpratnē, kāda tā izriet no jēdziena "prevalējošas imperatīvas normas" definīcijas Romas I regulas 9. panta un iepriekš izklāstītās Tiesas konsolidētās judikatūras izpratnē[47], ir jālasa kopsakarā ar Romas II regulas 32. apsvērumu. Šajā apsvērumā it īpaši ir paredzēts, ka "sabiedrības interešu apsvērumi pamato to, ka dalībvalstu tiesām ārkārtas apstākļos tiek dota iespēja piemērot izņēmumus, pamatojoties uz sabiedrisko kārtību un prevalējošām imperatīvām normām"[48].

57. Manuprāt, no šīs judikatūras un Romas II regulas 32. apsvēruma kopīgas interpretācijas izriet, ka dalībvalstu tiesas var izmantot šīs regulas 16. pantā paredzēto izņēmuma mehānismu "ārkārtas apstākļos", kad tās uzskata *lex fori* piemērošanu par "būtisku", pamatojoties uz "sabiedrības interešu apsvērumiem". Citiem vārdiem, sabiedrības interešu apsvērumi ir noteicoši *lex fori* normu piemērošanai, "kuru ievērošanu" valsts tiesas "uzskata par būtisku". Jo īpaši minētās regulas 32. apsvērumā ir minēts, ka, "[šajā regulā] norādītu tiesību aktu noteikuma piemērošanu var uzskatīt par pretēju tiesas atrašanās valsts sabiedriskajai kārtībai ("*ordre public*"), ja šādas piemērošanas rezultātā – atkarībā no lietas apstākļiem un tās dalībvalsts tiesību sistēmas, kuras tiesā iesniegta prasība, – tiek piespriesta nesamērīga apjoma izņēmuma vai vindikatīvs maksājums, kas nav kompensācija par kaitējumu".

58. Otrkārt, norādīšu, ka Romas II regulas 16. pantā paredzētā aizsardzība automātiski neattiecas uz visām valsts sabiedrības interesēm. Lai uz šīm interesēm attiektos šīs tiesību normas piemērošanas jomā, tām ir jābūt tik nozīmīgām, ka tās ietekmē tostarp attiecīgās valsts politisko, sociālo vai saimniecisko organizāciju[49]. Tādēļ ir svarīgi noteikt, vai šīs regulas 32. apsvērumā Savienības likumdevēja atsauce uz sabiedrības interešu mērķiem ir jāinterpretē *stricto sensu*, vai arī tā var attiekties arī uz valsts tiesību normām, ar kurām tiek aizsargātas individuālās intereses. Par šo jautājumu doktrīnas autori vēl diskutē, jo robeža starp kolektīvo interešu aizsardzību un individuālo interešu aizsardzību nav viegli nosakāma[50]. Šīs robežas precizēšana sniegs izšķirošu ieguldījumu jēdziena "prevalējošas imperatīvas normas" minētās regulas 16. panta izpratnē autonomajā interpretācijā. Proti, interpretējot šīs pašas regulas 16. pantu, ņemot vērā tās 32. apsvērumu, jāņem vērā iespēja aizsargāt arī individuālās intereses.

59. Manuprāt, divi argumenti liecina par labu šādai interpretācijai.

60. Pirmais arguments ir saistīts ar mijiedarbību starp kolektīvajām interesēm un individuālajām interesēm. Tādējādi atbildības sakarā ar neatļautu darbību jomā noteikumu, ko dalībvalsts ievieš, lai aizsargātu kādu cietušo kategoriju, it īpaši grozot pierādīšanas pienākumu vai nosakot

47 Skat. šo secinājumu 38. un turpmākos punktus.

48 Skat. arī Romas I regulas 37. apsvērumu. Par ciešo saikni starp prevalējošām tiesību normām un "sabiedriskās kārtības aizsardzību" skat. manus secinājumus lietā *Nikiforidis* (C-135/15, EU:C:2016:281, 68. un turpmākie punkti).

49 Bonomi, A., "Article 9", *Commentary on the Rome I Regulation*, minēts iepriekš, 626. lpp., 84. punkts.

50 Attiecībā uz doktrinārajām debatēm par Romas II regulas 32. apsvēruma interpretāciju skat. it īpaši Wautelet, P., "Article 16", *Commentary on the Rome II Regulation*, minēts iepriekš, 554. lpp., 15. punkts; Francq, S., un Jault-Seseke, F., "Les lois de police, une approche de droit comparé", *Le règlement communautaire Rome I et le choix de loi dans les contrats internationaux*, minēts iepriekš, 360\ .–371. lpp., un Pailler, L., "Conflit de lois: CJUE, 6e ch., 31 janv. 2019, aff. C-149/18, *Agostinho da Silva Martins* c/ *Dekra Claims Services Portugal SA*.", *Journal du droit international (Clunet)*, Nr. 3, 2019, 890.–894. lpp.

atlīdzības minimālo slieksni, galvenais mērķis varētu būt atjaunot līdzsvaru starp privātpersonu konkurējošām interesēm. Tādējādi netieši tās varētu arī palīdzēt aizsargāt dalībvalsts sociālo un ekonomisko kārtību, samazinot negadījumu ietekmi attiecībā uz publiskajiem līdzekļiem [51].

61. Otrais arguments tādā pašā nozīmē ir saistīts ar konstatējumu, ka Romas II regulas 32. apsvērumā it īpaši ir minēti noteikumi par atlīdzības novērtējumu, kas līdz ar to ietver iespēju, ka šāda atlīdzība var būt maksājama starp noteiktām fizisko personu kategorijām. Šajā ziņā man ir jāprecizē, ka, pat ja šajā apsvērumā ir noteikts, ka šādu tiesību normu piemērošanu var uzskatīt "par pretēju tiesas atrašanās valsts sabiedriskajai kārtībai", neminot arī prevalējošo imperatīvo normu mehānismu, manuprāt, tas pats attiecas uz pašu minēto mehānismu.

62. Šādos apstākļos uzskatu, ka tiesību normas, kuru mērķis vispirms ir aizsargāt individuālās tiesības un brīvības, var tikt kvalificētas kā "prevalējošas [*dérogatoires*]" Romas II regulas 16. panta izpratnē, ja papildus tam, ka šīs tiesību normas salāgo individuālās intereses, ir konstatēta *pietiekama saikne ar sabiedrības interesēm, kas tiek uzskatītas par būtiskām attiecīgās valsts tiesību sistēmā*.

63. Šajā ziņā, treškārt, šķiet svarīgi norādīt, tāpat kā to dara Vācijas valdība, ka īpašo aizsardzību, kas piešķirta ar prevalējošu imperatīvu normu, vajadzētu vērtēt kā tiesību pamatprincipu nepieciešamu izpausmi.

64. Protams, ir taisnība, ka valstu paredzētie noteikumi noteiktu kategoriju individuālo tiesību aizsardzībai, piemēram, tiesību uz zaudējumu atlīdzību cietušajiem noziedzīgos nodarījumos vai ceļu satiksmes negadījumos, attiecīgajā valsts tiesību sistēmā varētu būt tik nozīmīgas, ka tiek uzskatītas par tiesību pamatprincipiem, pie kuriem pieder arī taisnīguma princips.

65. Šajā lietā iesniedzējtiesa norāda, ka *ZZD* 52. pantā paredzētais taisnīgas atlīdzības princips ir Bulgārijas tiesību pamatprincips, jo taisnīguma princips ir daļa no valsts sabiedriskās kārtības. Tomēr, kā jau norādīju, šī tiesa ir konstatējusi, ka Bulgārijas tiesu judikatūra atšķiras jautājumā par to, vai *ZZD* 52. pants, kurā ir paredzēts, ka ne tikai ciešanas, kas ir radījušas patoloģiskas sekas uz veselību, bet visas ciešanas, kas radušās, var būt šādas atlīdzības priekšmets, ir prevalējoša imperatīva norma Romas II regulas 16. panta izpratnē, kas pamatlietā nozīmētu Vācijas tiesību normu izslēgšanu [52]. Tas, ka šī Bulgārijas tiesu judikatūra, kā norāda iesniedzējtiesa, nav vienota, man jau sākotnēji liek šaubīties par to, ka taisnīguma princips ir Bulgārijas tiesību sistēmas pamatprincips. Tomēr šai tiesai tas ir jāpārbauda.

66. Jebkurā gadījumā, ceturtkārt un visbeidzot, ir jāuzsver, ka, piemērojot Romas II regulas 16. pantu, lasot kopsakarā ar tās 32. apsvērumu, iespēja izmantot prevalējošas imperatīvas normas, lai aizsargātu gan kolektīvās, gan individuālās intereses, ir jāsaista ar Savienības materiālajām tiesībām, kas var būt piemērojamie tiesību akti saskaņā ar šīs regulas 4. pantu.

67. Spriedumā *HUK-COBURG I* Tiesa ir uzskatījusi, ka principā Direktīva 2009/103 pieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, kurā ir paredzēti saistoši kritēriji, lai noteiktu atlīdzināmu nemantisku kaitējumu. Tādējādi tā nosprieda, ka šī direktīva pieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, kas paredz, ka *civiltiesiskās atbildības apdrošinātājs* atlīdzina nemantisku kaitējumu, kas nodarīts ceļu satiksmes negadījumā cietušo tuviem ģimenes locekļiem, ar nosacījumu, ka šis kaitējums ir radījis patoloģiskas sekas uz šo tuvo ģimenes locekļu veselību [53]. Līdz ar to Tiesa atzina, ka valsts

[51] Wautelet, P., "Article 16", *Commentary on the Rome II Regulation*, minēts iepriekš, 554. lpp., 15. un 16. punkts.

[52] Skat. šo secinājumu 33. punktu.

[53] Spriedums *HUK-COBURG I* (51. punkts un rezolutīvā daļa).

tiesiskais regulējums, kas piemērojams saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu, ar kuru valsts tiesībās ir transponēta Direktīva 2009/103/EK[54], atbilst šai direktīvai ar nosacījumu, ka tajā ir paredzēts kritērijs taisnīgai atlīdzībai par nemantisku kaitējumu.

68. Šādos apstākļos, kad Direktīvā 2009/103 ir paredzētas obligātās apdrošināšanas minimālās seguma summas, *lex fori* ņemšana vērā, it īpaši gadījumos, kad tajā ir paredzētas lielākas apdrošināšanas seguma summas, var tikt apsvērta tikai tad, ja tiek uzskatīts, ka aizsardzība, kas tiek uzskatīta par būtisku tās valsts, kurā atrodas tiesa, sabiedrības interešu aizsardzībai Romas II regulas 16. panta izpratnē, šīs valsts tiesību sistēmā tiek uzskatīta par tādu, *kas ir plašāka par minimālajiem standartiem, ko garantē Savienības tiesību akti*, neatkarīgi no tā, ko paredz citu dalībvalstu tiesību akti.

69. Tomēr, kā tas izriet arī no sprieduma *HUK-COBURG I*, *pienākums apdrošināt* civiltiesisko atbildību par mehānisko transportlīdzekļu radītajiem zaudējumiem trešām personām atšķiras no šo zaudējumu atlīdzības apmēra, kas izriet no apdrošinātās personas civiltiesiskās atbildības. Proti, pirmais ir noteikts un nodrošināts Savienības tiesiskajā regulējumā, savukārt otrais būtībā ir reglamentēts valsts tiesībās. Tiesa precizē, ka no Direktīvas 2009/103 mērķa un tās formulējuma izriet, ka ar tā, tāpat kā direktīvas, kuras ir ar to kodificētas, neparedz saskaņot dalībvalstu civiltiesiskās atbildības sistēmas un ka saskaņā ar pašlaik spēkā esošajām Savienības tiesībām dalībvalstis var brīvi noteikt civiltiesiskās atbildības sistēmu, kas piemērojama transportlīdzekļu izraisītiem ceļu satiksmes negadījumiem[55]. Tādējādi, it īpaši ņemot vērā Direktīvas 2009/103 1. panta 2. punktu, Tiesa ir uzskatījusi, ka saskaņā ar pašlaik spēkā esošajām Savienības tiesībām dalībvalstis principā var brīvi noteikt it īpaši, par kādu mehānisko transportlīdzekļu radīto kaitējumu obligāti ir jāsaņem atlīdzība, tiesību uz atlīdzību apjomu un personas, kurām uz to ir tiesības[56].

70. Šajā lietā tiesību akti, kas ir piemērojami saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu un no kuriem būtu jāatkāpjas par labu tiesas atrašanās valsts tiesību aktiem, kuri ir piemērojami saskaņā ar šīs regulas 16. pantu, ietilpst materiālajās tiesībās par civiltiesisko atbildību, uz kurām ir atsauce Direktīvā 2009/103[57].

V. Secinājumi

71. Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz *Varhoven kasatsionen sad* (Augstākā kasācijas tiesa, Bulgārija) uzdoto prejudiciālo jautājumu ierosinu Tiesai atbildēt šādi:

Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 864/2007 (2007. gada 11. jūlijs) par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām ("Roma II") 16. pants

ir jāinterpretē tādējādi, ka

[54] Kā jau esmu norādījis, minētajā lietā aplūkotie valsts tiesību akti bija tādi paši kā šajā lietā aplūkotie.

[55] Spriedums *HUK-COBURG I* (35. un 36. punkts). It īpaši no šī sprieduma 48. punkta izriet, ka Direktīvā 2009/103 dalībvalstīm nav noteikts pienākums izvēlēties civiltiesiskās atbildības sistēmu, it īpaši, lai noteiktu cietušā tiesības uz atlīdzību, pamatojoties uz apdrošinātās personas civiltiesisko atbildību.

[56] Spriedums *HUK-COBURG I* (37. punkts).

[57] Hipotētiskā gadījumā, ja uz tiesību aktiem, kas piemērojami saskaņā ar Romas II regulas 4. pantu, attiektos Direktīva 2009/103, lai atkāptos no to piemērošanas par labu *lex fori* tāda iemesla dēļ, kas saistīts ar šīs normas imperatīvo raksturu tiesas valsts tiesību sistēmā, pamatojoties uz šo tiesību normu detalizētu novērtējumu, būtu jākonstatē, ka, transponējot Direktīvu 2009/103, tās valsts likumdevējs ir uzskatījis par būtisku attiecīgās tiesību sistēmas ietvaros ceļu satiksmes negadījumā cietušā tuviem ģimenes locekļiem sniegt "aizsardzību, kas ir plašāka par minētajā direktīvā noteikto, šai nolūkā ņemot vērā šāda veida imperatīvo normu raksturu un mērķi". Šajā nozīmē skat. spriedumus, *Unamar* (50.–52. punkts) un *Da Silva Martins* (30. punkts).

tas nepieļauj, ka tāda valsts tiesību norma kā pamatlietā aplūkotā, kurā kā kritērijs, lai noteiktu atlīdzību par nemantisku kaitējumu, kas nodarīts ceļu satiksmes negadījumā bojā gājušas personas tuviem ģimenes locekļiem, ir paredzēta tāda dalībvalsts tiesību pamatprincipa kā taisnīguma principa piemērošana, var tikt uzskatīta par prevalējošu imperatīvu normu šī panta izpratnē, ja vien tiesa, kura izskata lietu, pamatojoties uz pietiekami ciešu saikni ar valsti, kurā tiesa atrodas, un šīs tiesību normas redakcijas, vispārējās sistēmas, mērķu, kā arī šīs tiesību normas pieņemšanas konteksta detalizētu analīzi, konstatē, ka šai normai ir tāda nozīme valsts tiesību sistēmā, ka tā pamato atkāpi no piemērojamajām tiesībām, kuras ir noteiktas, piemērojot šīs regulas 4. pantu.